

INFORMACIJOS VADYBA

Nacionalinės sąskaitybos informacijos vadyba: istorija, dabartis

Romualdas Valkauskas

Vilniaus universiteto Kiekybinių metodų
ir modeliavimo katedros docentas, daktaras
Department of Quantative methods and modelling
Vilnius University, Associate Professor, Doctor
Saulėtekio al. 9, 2–908, LT-10222 Vilnius;
D. tel. (+370 5) 236 61 43,
El. paštas: romualdas.valkauskas@ef.vu.lt

Nacionalinės sąskaitybos informacija yra šaltinis vadybai, verslo vadybai, tai būtina prielaida ne tik ūkiškai veiklai. Ji – informacijos apie šalyje vykstančius procesus bei reiškinius „registravimo“ sistema. Ji – ūkio statistikos metodas, specifinė informacinė sistema, kurios vadyba yra bene svariausia statistikos praktikos sritis. Nacionalinės sąskaitybos istorija Lietuvoje yra savita. Ši istorija yra ne tik Lietuvos ūkio statistikos teorijos ir praktikos istorijos vienas komponentų. Straipsnyje aptariama nacionalinės sąskaitybos teorijos ir metodologijos raida, nacionalinių sąskaitų sistemos skiriamieji bruožai Lietuvoje.

Pagrindiniai žodžiai: nacionalinė sąskaityba, specifinė informacinė sistema, Albinas Rimka, statistikos praktikos istorija, balansinės statistikos istorinė raida.

Įvadas

Nacionalinės sąskaitybos vaidmuo vadybai vargu ar ginčytinas, taip pat informacijos vadybai, kurios svarba didėja informacinės visuomenės sąlygomis, nes šalys, neturinčios geros informacinės struktūros, tampa saviti autsaideriai, nesugeba racionaliai vartoti bei kurti informacinės visuomenės, gerinti savos šalies žmonių gyvenimo. Kita vertus, Lietuvoje nacionalinės sąskaitybos svarbos ūkinių reiškinių ir procesų aprašymo kontekste pabrėžimas ar išskyrimas nėra gausus faktų. Menka konceptualių pasisakymų ar praktinių sprendimų patirtis. Priežasčių tam buvo ir yra daug: nacionalinės sąskaitybos samprata ir atskirtumas nuo

to, kas buvo Lietuvos istorinės raidos tarpsniuose, ūkinių reiškinių ir procesų statistinio identifikavimo vaidmuo ir vieta, ir t. t. Jei imtume apibendrintai, tai balansų statistika, balansiniai skaičiavimai, jų atsiradimas yra įdomios istorijos. Šios dienos Lietuvos nacionalinės sąskaitybos istorija nėra gausi savitų faktų. Lietuvos statistikos departamento patirtis nesiekia dešimtmečio. Kai jis, jo specialistai suformavo ir pateikė nacionalinių sąskaitų sistemą.

Tyrimo tikslas yra nustatyti balansinės statistikos istorinės raidos savitumus, parodyti nacionalinės sąskaitybos vietą tarp balansinės statistikos, jos savitumus Lietuvoje.

Tyrimo šaltiniai – mokslinės statistikos, ūkio statistikos literatūros analizė, Lietuvos

statistikos departamento publikacijos nacionalinės sąskaitybos šalyje klausimais.

Tyrimo metodai – apibendrinimų ir specifiniai ūkio statistikos metodai.

Tyrimo rezultatai ir praktinė reikšmė ne tik ta, kad yra aptarti balansinės statistikos istorinės raidos bruožai bei pateikta tos raidos periodizacija akcentuojant balansinės statistikos atmainos – nacionalinės sąskaitybos – tapimą vyraujančia balansinių skaičiavimų atmaina, bet ir ta, kad aptartas nacionalinės sąskaitybos, kaip svarbaus informacijos šaltinio, vaidmuo tiriant ūkinius reiškinius ir procesus bei vadyba.

Istorijos bruožai

A. Rimka (1925) savitai interpretuoja statistikos praktikos istoriją. Jis išskiria šiuos (to meto kalbos stiliumi) statistikos istorijos etapus:

- surašinėjimai ir statistika senovės laikotarpiu;
- viduramžių laikotarpio surašinėjimai;
- naujųjų laikų statistika.

Šiuo klausimu rasime ir kitokių vertinimų ar išėities pozicijų [žr. pvz.: 1, 10, 13, 14]. Vis tik, nepaisant atsakymų į klausimą įvairovės, bendra yra tai, kad juose atsispindi ūkio statistikos istorijos ir balansinių skaičiavimų istorijos susietumas. Ūkio statistikos istorinės raidos etapuose rasime dalykų, kurie gali būti pavadinti balansiniais skaičiavimais. Vis tik įvairiaspalvių balansinių skaičiavimų kontekste, o tai natūralu, svarbesni XX šimtmečio metai. Tai reguliariojo kapitalizmo teorijos susiformavimo metai. Į tai atsižvelgdami, nesunkiai pastebėsime ir kelis ūkio statistikos, į jos sudėtį įeinančios ir balansų statistikos raidos Lietuvoje etapus:

- 1918 02 16–1939 08 31. Valstybės statistikos susiformavimo laikotarpis, akumuliavęs kitų šalių patyrimą ir adaptavęs tą patyrimą Lietuvos sąlygoms.
- 1939 08 31–1990 03 11. Izoliacija nuo Pasaulinės ekonominės minties, tarptautinės statistikos patirties laikotarpis. Tarybinės (sovietinės) ūkio statistikos metodologijos vienvaldiškumo laikotarpis.
- 1990 03 11–2004 05 01. Prarastų vertybių atkūrimo laikotarpis. Tarptautinių institucijų rekomendacijų, užsienio šalių patirties adaptavimo Lietuvai laikotarpis. Pažangiausios ūkio statistikos minties panaudojimo laikotarpis. Šiame etape formuojasi ketvirtosios Ūkio statistikos teorijos ir praktikos Lietuvoje raidos užuomazgos.
- 2004 05 01 – Lietuvos, kaip Europos Sąjungos narės, ir kitų Europos Sąjungos šalių statistikos praktikos suartinimo laikotarpis, tolesnio ūkio statistikos teorijos ir praktikos bendro plėtojimo laikotarpis.

Tai svarbesni ūkio statistikos praktikos Lietuvoje raidos etapai. Vis tik balansinės statistikos kontekste iš paminėtų svarbesnis yra trečiasis statistikos praktikos raidos etapas. Tai daugiau nei balansinių skaičiavimų, paremtų nacionaline sąskaityba, kurios pagrindas yra nacionalinių sąskaitų sistema, organizavimo etapas. Kita vertus, nacionalinių sąskaitų sistema (NSS) yra svarbiausias ūkio statistikos komponentas. Jos istorinė raida savita. Jai būdingi šie etapai:

- Pirmas. Balansiniai skaičiavimai iki nacionalinių sąskaitų sistemos atsiradimo (iki 1938 m.);
- Antras. Nacionalinių sąskaitų sistemos atsiradimas ir įteisinimas tarptautiniu mastu (1938–1953 m.);

- Trečias. Nacionalinių sąskaitų sistemos tobulinimas ir individualių, atspindinčių šalių grupių ar regionų ypatumus nacionalinių sąskaitų sistemos standartų formavimas (1953–1979 m.);
- Ketvirtas. Nacionalinių sąskaitų sistemos tapimas dominuojančia balansinių skaičiavimų sistema (nuo 1979 m. iki šių dienų).

Panagrinėsime šiuos etapus plačiau. Šiuo tikslu pateiksime nacionalinės sąskaitybos istorinės raidos vaizdą schematiškai.

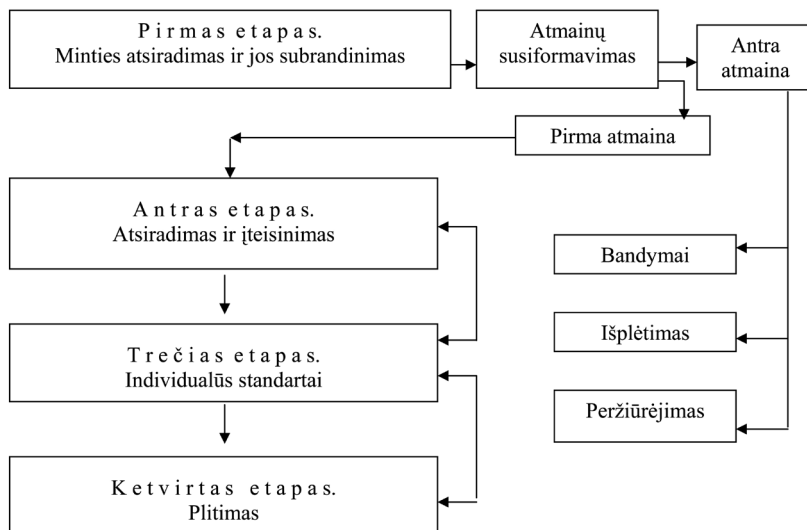
Pirmasis nacionalinės sąskaitybos istorinės raidos etapas siekia XVIII šimtmečio metus. Tačiau tik XX šimtmečio metai tapo lemiami nacionalinių sąskaitų sistemos atsiradimui. Atkreipia dėmesį pirmieji šio šimtmečio dešimtmečiai. Per juos susiformavo dvi, kiek ryškesnės, balansinių skaičiavimų atmainos:

- pirmoji*: nacionalinė sąskaityba orientuota į nacionalinių sąskaitų sistemą;
- antroji*: ūkyje vykstančių reiškinių ir procesų apibendrinimas sudarant ba-

lansus, kurių svarbiausio pavadinimas buvo „Liaudies ūkio balansas“.

Antroji iš paminėtų balansinių skaičiavimų atmaina rėmėsi savita ekonomikos teorija. Lietuvos kontekste ši balansinių skaičiavimų atmaina vystėsi nuosekliai pereidama kelias pakopas:

- pirmieji bandymai sudaryti ūkio balansą ir apibendrinti ūkinius procesus. Toks 1923–1924 m. buvo sudarytas Sovietų Sąjungos ūkinių metų balansas.
- balansinių skaičiavimų išplėtimas įsitraukiant to meto šalį sudariusių respublikų balansus. Šis balansinių skaičiavimų decentralizavimas itin ryškus pirmaisiais metais po Antrojo pasaulinio karo. Be kita ko, ši pakopa buvo itin svarbi Lietuvai. Lietuva – jau okupuota valstybė. Jos ūkio statistikos praktika, daugeliu momentų buvusi to meto sąlygomis pažangi, nuosekliai artėjo ir prie nacionalinės sąskaitybos sistemos, pirmųjų ūkio konjunktyvinės raidos tyrimų, kurių ištakas pagrindė A. Rimka, vienareikšmiškai pakeičiama

1 pav. Nacionalinės sąskaitų sistemos susiformavimas ir plitimas

kitos valstybės – Sovietų Sąjungos ūkio statistikos praktika. Kartu pažymėsime, manydami, kad šitai bus pavyzdys buvusioje valstybėje vyravusių teorinių – metodologinių nuostatų, kad 1957 m. Sovietų Sąjungos respublikose pradėtos skaičiuoti visuomeninio produkto ir nacionalinių pajamų apimtys, sudarinėjamas gyventojų piniginių pajamų ir išlaidų balansas. 1963 m. balansinių skaičiavimų objektais respublikose tapo vartojimo ir kaupimo fondai, teritoriniai mainai. To meto valstybėje buvo sudaromi planiniai ir ataskaitiniai liaudies ūkio balansai. Buvo sudaromas metų, penkmečio ir ilgesnės perspektyvos planiniai balansai. Ataskaitiniai balansai buvo sudaromi kiekvienais metais. Buvo sudaromi ūkio šakų ir nuosavybės formų ataskaitiniai balansai. Apibendrintai imant, liaudies ūkio balanso schemą sudarė šie skyriai:

- materialinių gėrybių reprodukcija;
- pajamų reprodukcija;
- darbo išteklių judėjimas.

Be šių trijų skyrių, buvo sudaroma suminė suvestinė balanso lentelė, kurioje buvo pateikiami duomenys, apibūdinantys tai, kas vyko šalyje [plačiau žr.: 12, p. 257–277]. Šios pakopos pradžia yra 8 dešimtmečio pabaigos – 9 dešimtmečio pradžios metai.

Tai antrosios balansinių skaičiavimų atmainos raidos svarbesni momentai. O nacionalinių sąskaitų sistemai susiformuoti lemiamu veiksmu buvo per šio šimtmečio 4 dešimtmetį susiformavusi reguliariojo kapitalizmo teorija, D. M. Keinsio (Keynes) veikalo „Bendroji užimtumo, palūkanų ir pinigų teorija“ paskelbimas (1935 m.), paskatinusieji JAV mokslininkus sukurti

pirmąjį nacionalinių sąskaitų sistemos variantą [14, p. 104].

Antrajame nacionalinių sąskaitų sistemos raidos etape šis variantas Amerikos mokslininkų tobulinamas toliau. 1952 m. jų darbas apibendrinamas ir 1953 m. paskelbiamas kaip oficialus JTO dokumentas – Nacionalinių sąskaitų sistemos standartas. Šis standartas buvo laikomas tarpvalstybinio bendradarbiavimo sąlyga. Svarbu ir tai, kad sistemos diegimo rekomendacijos buvo orientuotos į įvairios politinės ir ekonominės orientacijos šalis. Vis tik Sovietų Sąjungoje, o suprantama, ir Lietuvoje, galiausiai visose tuo metu apibendrintai vadintose socialistinės sandraugos šalyse, tam nebuvo skirta daug dėmesio. Čia dokumentai nebuvo paskelbti ar kiek išsamiau nagrinėjami.

Itin svarbus nacionalinių sąskaitų sistemos tobulinimo *trečiasis* raidos etapas. 1969 m. paskelbtas naujas Jungtinių Tautų Nacionalinių sąskaitų sistemos standartas, sudarytas JTO generalinio sekretoriaus suformuotos ekspertų grupės. Šios grupės nariai buvo Tarptautinio valiutos fondo, JAV, Italijos, Norvegijos, Prancūzijos, Vengrijos ir kitų šalių mokslininkai, ekspertai.

Šis standartas buvo rengiamas taip, kad bendrais bruožais atitiktų daugelio šalių poreikius ir sąlygas neatsižvelgiant į jų plėtojimo lygį ar valstybės valdymo organizavimo formas.

Be šito, Europos Ekonominė Bendrija nutaria parengti Europos ypatumus atspindintį standartą, t. y. Europos nacionalinių sąskaitų standartą. 1979 m. Europos statistikos tarnyba Eurostatas paskelbia konkretizuotą ir pritaikytą Europos sąlygoms standartą.

Ketvirtasis nacionalinių sąskaitų sistemos raidos etapas ypatingas ne tik dėl to,

kad toliau buvo tobulinama bei plėtojama nacionalinių sąskaitų sistema, bet ir dėl to, kad 1993 m. pradžioje standartas peržiūrėtas siekiant per laikotarpį dėl tam tikrų priežasčių atsakyti į iškilusius klausimus ir pašalinti daugelį tuo metų galiojusios nacionalinių sąskaitų sistemos ir kitų statistikos sistemų bei posistemų nesuderinamumą, ir dėl to, kad 1995 m. parengtas pakoreguotas standartas, pritaikytas Europos šalims, ir dėl to, kad peržiūrėti nacionalinių sąskaitų sistemos standartai tobulinami toliau, ir dėl to, kad nacionalinių sąskaitų sistema tampa dominuojanti, integruoja Rytų Europos kraštus, Lietuvą.

Įdomu čia ir tai, kad šis nacionalinių sąskaitų sistemos raidos etapas sutapo su Liaudies ūkio balanso trečiąja raidos pakopa, kai susiformavo „integruotas“ ir „izolacionistinis“ požiūriai į šią balansinių skaičiavimų atmainą.

Pagal pirmąjį požiūrį nacionalinių sąskaitų sistemą ir Liaudies ūkio balansą reikia integruoti, juos sujungti. Šiuo keliu buvo bandoma eiti buvusioje valstybėje. Kitas – „izolacionistinis“ požiūris rėmėsi nuostata: būtini balansiniai skaičiavimai, paremti „savomis“, vietos specifika atspindinčiomis nacionalinės sąskaitybos sistemomis. Suprantama, kad padėtis iš esmės pasikeitė suirus Sovietų Sąjungai.

Lietuvai – kraštui, atkūrusiam nepriklausomybę, šis etapas yra svarių permainų etapas, sudėtingas ne tik nacionalinių sąskaitų sistemos sukūrimo kontekste.

Praktikos dabarties bruožai

Taigi, per laiko tėkmę, makroekonominių duomenų rinkimui ir jų parengimui ekonominiams statistiniams skaičiavimams bei

tyrimams buvo sukurta specifinė informacinė sistema – savotiškas ūkinių reiškinių ir procesų aprašymo metodas – nacionalinė sąskaityba. Jos esmė yra tokia:

- yra specializuotos apskaitos nacionaliniu mastu pagrindas;
- grindžiama kertiniu makroekonomikos teiginiu: kiekvienas išlaidų veiksmas yra kartu ir pajamų kūrimo veiksmas.

Knygoje „Ūkio statistika. Teorijos ir praktikos apybraižos“ (1995) daromi bendri susiformavusios sąskaitybos praktikos, nacionalinių sąskaitų sąvokos apibendrinimai. Rašoma: „Balansinių lentelių, atspindinčių produkto ir pajamų įvairių rodiklių tarpusavio ryšius, paskirstymą ir naudojimą, visuma vadinama nacionalinėmis sąskaitomis ...“ [p. 104]. Kita vertus, Lietuvos statistikos departamentas nacionalinių sąskaitų sistemą pradėjo diegti 1993 m. Tuo metu buvo vadovautasi patobulinta 1993 m. Nacionalinių sąskaitų sudarymo metodologija (SNA 1993 – System of National Accounts). Tai buvo pradžia, gana ryžtinga, vertas dėmesio bandymas pateikti tai, kas vyksta Lietuvos ūkyje per nacionalines sąskaitas. Tai išsiskiriantis iš kitų bandymas – sukurti naudingą vadybos dalykuose informacinę sistemą. Kaip tai sekėsi padaryti, matyti iš šio pavyzdžio. Ataskaitoje apie Lietuvos nacionalines sąskaitas (Lietuva: Ataskaita apie nacionalines sąskaitas. Ataskaitą finansuoja Pasaulio banko Institucinio vystymo fondas, Lietuvos Respublikos statistikos departamento institucinės kompetencijos plėtojimui Nacionalinių sąskaitų srityje) rašoma [8, p. 11–12]:

„Statistikos departamentas turėtų plėtoti sistemą, sudarytą iš sąskaitų, kurios:

- a) būtų visiškai integruotos ir nuosekliai sujungtos su posistemėmis;

- b) atitiktų esamus ekonominės politikos kūrėjų ir analitikų poreikius;
- c) per ilgą laiką sudarytų pilną kompleksą, pagrįstą 1993 metų nacionalinių sąskaitų sistema.

Visos darbo programos, prioritetai ir išteklių paskirstymas turėtų būti nustatomi apsiribojant šia sistema. Todėl Statistikos departamentas turi parengti sistemą, sektorių sąskaitas ir nustatyti kiekvieno sektoriaus sąskaitų kompleksus, kuriuos siekiama parengti pagal tvarkaraštį, tada įvertinti prieinamus duomenų šaltinius, numatyti, kaip tobulinti esamus ir plėsti naujus duomenų šaltinius.“

Štai toks vertinimas ir nacionalinės sąskaitybės pagrindinių darbų kryptys. Pastaraisiais metais sėkmingai taikomas nacionalinių sąskaitų sistemos standartas, skirtas Europos kraštams ir regionams. Tai 1995 m. Europos sąskaitų sistema (ESA 1995 – European System of Accounts).

Kaip žinoma, svarbiausias makroekonominis rodiklis, teikiantis sintetinį šalies ekonomikos vaizdą, yra bendrasis vidaus produktas. Lietuvos statistikos departamentas laikydamasis 1995 m. Europos sąskaitų sistemos reikalavimų yra padaręs metodologinių bendrojo vidaus produkto vertinimų pakeitimų. Šiuo metu iš bendrojo vidaus produkto apskaičiavimų bene sudėtingiausi yra neapskaitomos ekonomikos atspindėjimas. Lietuvos statistikos departamentas neapskaitomos ekonomikos atspindėjimo klausimus sprendžia. Yra parengtos ir atitinkamos metodikos, kurios yra savotiškai originalios, nes gerai užsienio kraštuose žinomus metodus ir metodikas pritaikyti Lietuvos sąlygoms sunku. To priežastis – daug kliūčių, kaip: Lietuvoje dar visiškai neįgyvendintas visuotinis pajamų deklara-

vimas; nėra išsamių darbo jėgos paklausos – pasiūlos tyrimų, tyrimų, kurie šiuo metu yra epizodiniai ar remiami privačios iniciatyvos; privatus ūkio sektorius dažnai teikia pakoreguotus duomenis apie darbo pajamas ir kt. Statistikos departamento iniciatyva atliekami neapskaitomos ekonomikos tyrimai vadovaujasi ir šia nuostata: neapskaitoma ekonomika vertinama statistikos taikomais metodais ir skirstoma į oficialiai apskaitomą ir neapskaitomą ekonomiką. Ši nuostata, be abejo, nėra nekoreguotina. Tai buvo daroma anksčiau, taip pat yra daroma ir dabar. Aptariamos problematikos populiarūs ekspertinių vertinimų klasės metodai. Nenorime šių žodžių pervertinti, nes Lietuvos statistikos atliekama neapskaitomos ekonomikos vertinimų praktika yra verta dėmesio bei žengiami drąsūs žingsniai. Svarūs ir drąsūs bandymai atliekami praktiškai integruojant nacionalines sąskaitas ir ūkinės matricos modelį.

Nacionalinių sąskaitų sistema ir ūkinės matricos modelis

Nėra pagrindo nuneigti teiginio, kad šiuo metu nacionalinių sąskaitų sistema ir sąnaudų – išėigos metodas yra integruoti ir sudaro organišką visumą, savotišką ūkinių reiškinių ir procesų atspindėjimo metodą. Tai balansinių skaičiavimų istorinės raidos savitas rezultatas. Patį sąnaudų – išėigos metodą ir skaičiavimų jo pagrindu metodiką yra sukūręs V. Leontjevas (Леонтьев). Pagal knygos „Ūkio statistika. Teorijos ir praktikos apybraižos“ (1995) autorius, R. Stounas (Stone) šitai yra sujungęs su nacionalinių sąskaitų sistema. Svarbu čia ir kitkas. Per balansinių skaičiavimų istorinę raidą susiformavo ir pagrindinės teorinės

ūkinės matricos modelio nuostatos. Išskirime keletą tokių nuostatų. Bazinė nuostata yra modelio vidinės matricos svarbiausias komponentas. Jos praktiškumas: kad ši dalis atspindi ekonominės veiklos metines sąnaudas, ekonominės veiklos ryšius. Informacijos apie reiškinius ir procesus požiūriu svarbios ir kitos modelio komponentės. Jose atsispindi nacionalinės pajamos ir jų panaudojimas, pridėtinės vertės formavimosi procesas. Apibendrintai ūkinės matricos modelis gali būti pavaizduotas taip, kaip tai padaryta toliau esančioje lentelėje.

Neplėtodami šio aspekto plačiau, pažymėsime ir tai, kad šių skaičiavimų istorinės raidos kontekste pamažu susiformavo savitas formalizuotas aparatas, kurio atskaitos taškas yra šis ūkinės matricos modelio užrašymas matematiškai:

$$\sum a_{ij} x_j + y_i.$$

Čia x_j – ekonominės veiklos gavėjos produktas;

y_i – galutinis produktas (i – ekonominės veiklos pardavėja);

a_{ij} = tiesioginių sąnaudų koeficientas (i -tojo išteklio, kurio reikia j -tojo produkto vienetui pagaminti apimtis) =

$$x_{ij} : x_j.$$

Aptariamą balansinę statistikos dalies vienareikšmio sprendinio nėra. Tai yra tolesnis optimalių sprendinių paieškos etapas. Ir šiuos optimalius sprendinius reikia rasti. Ekonominių statistinių duomenų skaičiavimus atliekant išsamiau, be tiesioginių sąnaudų koeficientų apskaičiavimo, svarbus pilnųjų sąnaudų koeficientų apskaičiavimas. Tai sudėtingi skaičiavimai, kurių galimi būdai būtų tokie:

- daugkartinis vienatipių skaičiavimų kartojimas, palaipsniui siekiant prie ieškomo rezultato (iteratyvūs skaičiavimai);

1 lentelė. Ūkinės matricos modelis

Ekonominės veiklos gamintojas	Ekonominės veiklos vartotojas			Galutinė paklausa			
	j	n	Bendras tarpinis produktas	k	m	Iš viso	Bendra gamyba
i	x_{ij}	x_{in}	q_i	y_{ik}	y_{im}	Y_i	x_i
	Pirma dalis			Antra dalis			
n	x_{nj}	x_{nn}	q_n	y_{nk}	y_{nm}	Y_n	x_n
Bendros tarpinės išlaidos	q_j	q_n	Q	Y_k	Y_m	Y	X
Pridėtinė vertė	v_{ij}	v_{in}	V_1				
	vpj	vpn	V_p				
	Trečia dalis						
	v_{qi}	v_{qn}	V_q				
Iš viso	V_j	V_n	V				
Bendros išlaidos	x_j	x_n	X				

- lygybių sistemos sprendimas ir pilnųjų sąnaudų koeficientų suradimas tiesioginių sąnaudų koeficientų matricos inversijos būdu.

Pilnųjų sąnaudų koeficientų paskirtis yra parodyti i-tosios ekonominės veiklos produkto poreikį j-tosios ekonominės veiklos galutinio produkto vieneto gamybai. Šie koeficientai išplečia informacinę sprendimų formulavimo ekonominių – statistinių vertinimų aplinką. Imant apibendrintai, šios srities skaičiavimų, galiausiai ir sąnaudų – išėigos metodo, kaip tokio, praktinio pritaikymo plėtojimas yra vienas dabarties balansinės statistikos teorijos ir praktikos uždavinių.

Išvados

- Nacionalinė sąskaityba yra išsamus informacijos šaltinis apie ūkinius reiškinius ir procesus, taip pat informacijos šaltinis vertinimams ir sprendimams formuoti. Ji yra balansinės statistikos komponentas, kurio istorinė raida neatsiejama nuo ūkio statistikos ir teorijos istorinės raidos, kurią etapais galima suskirstyti taip:
 - 1918 02 16–1939 08 31. Valstybės statistikos susiformavimo laikotarpis, akumuliuavęs kitų šalių patyrimą ir adaptavęs tą patyrimą Lietuvos sąlygoms.
 - 1939 08 31–1990 03 11. Izoliacijos nuo Pasaulinės ekonominės minties, tarptautinės statistikos patirties laikotarpis. Tarybinės (sovietinės) ūkio statistikos metodologijos vienvaldiškumo laikotarpis.
 - 1990 03 11–2004. 05. 01. Prarastų vertybių atkūrimo laikotarpis. Tarpautinių institucijų rekomendacijų, užsienio šalių patirties adaptavimo

Lietuvai laikotarpis. Pažangiausios ūkio statistikos minties panaudojimo laikotarpis.

- 2004 05 01–Lietuvos, kaip Europos Sąjungos narės, ir kitų Europos Sąjungos šalių statistikos praktikos suartinimo laikotarpis, tolesnio ūkio statistikos teorijos ir praktikos bendro plėtojimo laikotarpis.
- Balansinės statistikos kontekste svarbesnis yra trečiasis statistikos praktikos raidos etapas. Tai daugiau nei balansinių skaičiavimų, paremtų nacionaline sąskaityba, kurios pagrindas yra nacionalinių sąskaitų sistema, organizavimo etapas. Nepaisant to, nacionalinės sąskaitybos istorinė raida turi savitų bruožų. Būtina paminėti šiuos etapus:
 - Balansiniai skaičiavimai iki nacionalinių sąskaitų sistemos atsiradimo (iki 1938 m.);
 - Nacionalinių sąskaitų sistemos atsiradimas ir įteisinimas tarptautiniu mastu (1938–1953 m.);
 - Nacionalinių sąskaitų sistemos tobulinimas ir individualių, atspindinčių šalių grupių ar regionų ypatumus nacionalinių sąskaitų sistemos standartų formavimas (1953–1979 m.);
 - Nacionalinių sąskaitų sistemos tapimas dominuojančia balansinių skaičiavimų sistema (1979 m. iki šių dienų).
- Lietuvos statistikos praktika sėkmingai taiko nacionalinių sąskaitų sistemos standartą, skirtą Europos kraštams ir regionams. Tai 1995 m. Europos sąskaitų sistema (ESA 1995 – European System of Accounts). Ji žengia žingsnius svariai sprendama nacionalinės sąskaitybos problematikos klausimus, optimizuodama daugelio makroekonominių rodiklių patikimumą.

LITERATŪRA

1. ANDERSON, D., SWENCY, D., WILLIAMS, T. (1996). *Statistics for Business and Economics*. New York: McGraw-Hill, 1996.
2. DAMODAR, N. GUJARATI, D. (2004). *Basic Econometrics*. New York: McGraw-Hill, 2004.
3. DUNCAN, J., GROSS, A. (1995). *Statistics for the 21st century*. Irwin: The Dun and Breadstreet Co, 1995.
4. JANČAITIS, A. (1994). NSS – kas ji?: Apskai-tos apžvalga, 1994, Nr. 7-8, p. 32–35.
5. JANČAITIS, A. (1994). NSS – kas ji?: Apskai-tos apžvalga, 1994, Nr. 9-10, p. 51–53.
6. JELISEJEVA, J., KOSTEEVA, T., CHOMEN-KO, L. (1995). *Tarptautinė statistika*. Minskas: Aukš-toji mokykla, 1995.
7. KENDRICK, J. (1996). *The new system of national accounts*. London: DP Publications, 1996.
8. Lietuva: Ataskaita apie nacionalines sąskaitas. 1998 m. gegužė. (1998). Vilnius: Lietuvos Statistikos departamentas, 1998.
9. Lietuvos nacionalinės sąskaitos 1990–1996 metais. (1998). Vilnius: Lietuvos Statistikos depar-tamentas, 1998.
10. RIMKA, A. (1925). *Statistikos pagrindai*. Kau-nas: Akcinės „Varpo“ bendrovės spaustuvi, 1925.
11. RINNE, H. *Wirtschafts und Bevölkerungs-statistik*. (1984). München: R. Oldenbourg Verlag GmbH, 1984.
12. *Socialinė – ekonominė statistika*. (Molienė O., Laškovas J., Stasiulionis M., Valkauskas R.). (1989). Vilnius: Mintis, 1989.
13. TvariJonavičiūtė, I., Valkauskas, R. (1999). *Balansų statistika: raida ir dabartis: Lietuvos statistika XX amžiuje*. Vilnius: Lietuvos statistikos departamen-tas, 1999, p. 238–248.
14. *Ūkio statistika. Teorijos ir praktikos apybrai-žos*. (1995). Ats. red. R. Valkauskas. (1995). Vilnius: Lietuvos banko Informacijos ir statistikos departa-mentas, 1995.

NATIONAL ACCOUNT IN THE MANAGEMENT OF INFORMATION: THE HISTORY, THE PRESENT

Romualdas Valkauskas

S u m m a r y

In the article says, balance statistics and one of direc-tion they – national account is the source information for management, for business management and other social and economical activities. Development and current status the system of national account in the Lithuania is not only result the development the praxis and theory of economical statistics, but also result development the praxis and theory of balance statistics not only in the Lithuania.

In the article suggested historical halting places to description development of balance statistics, to detect development distinguishing feature the system

of national account not only in the Lithuania. These places can by:

- Balance accounting till beginning system of natio-nal account (until 1938);
- The arise the system of national account and lega-lize they (1938–1953);
- The improve the system of national account and make up the individual standards the national account for states and regional (1953–1979);
- The system of national accounting become a prevalent the system of balance accounting (from 1979).

Įteikta 2008 m. birželio 26 d.